

İLK ALINIŞINDAN 135 YIL SONRA DIŞ BORÇLAR TARİHİNE BİR BAKIŞ

Vahdet ENGİN

Günümüzde kalkınmakta olan ülkelerin en büyük meselelerinden biri dış borçlardır. Ekonomik gelişmeye katkıda bulunacağı umuduyla alınan dış borçlar zamanla çoğalıyor ve çoğaldıkça da ödenmesi daha güç hale geliyor. Bütün kalkınmaya çalışan ülkeler gibi Türkiye de borçlanmanın getirdiği sıkıntıların tamamını yaşıyor. Bu olay öyle kısır bir döngü ki bir defa borçlanmaya başlayan ülke artık kolaylıkla bu işten yakasını sıyrıyor. Özellikle de alınan borçlar müsbet yatırımlarda kullanılmadığı zaman- ki genellikle böyle oluyor, çünkü borcu veren ülke kullanılacağı alanı da belirliyor ve verdiği paranın önemli ve kalkınmaya yönelik projelerde kullanılmasını istemiyor- ödenmesi gereken borç taksitleri için yeni borçlar almak gerekiyor.

Son yıllarda uygulanan ekonomik politikalar sonucu Türkiye'nin dış borçlarında gözle görülür bir çoğalma olduğu bir gerçek. Bunun etkisi de toplumun hemen her kesiminde hissediliyor. Yani dış borçlanmanın sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve siyasi boyutları da var. Dolayısı ile bu konuda oldukça dikkatli hareket etmek ve alınan parayı israf etmekten kaçınmak Türkiye'nin geleceğini de yakından ilgilendirmektedir.

Aslında dış borçlanma Türkiye için yeni bir olay değil. Tarihimizin çeşitli dönemlerinde bu yola baş vurulduğunu ve zaman zaman da darboğazlara girildiğini görmekteyiz. İşte bu mütavazi araştırmamızda, ilk yapılan dış borçlanmadan başlayarak Düyun-u Umumiye idaresinin kurulduğu tarih olan 1881 yılına kadar hangi tarihte ne miktar borç alındığını ve bu borçlanmaların hangi şartlarda yapıldığını incelemek istiyoruz.

BORÇLANMA İHTİYACINI DOĞURAN SEBEBLER

Yabancı ülkelerden borç para alma olayı ilk defa 1854 yılında gerçekleşmiştir. Fakat bu tarihe gelinceye kadar bu ortamın doğmasına yol açan bir çok sebebin olduğu da muhakkaktır. Çünkü her ne kadar yabancı bir ülkeye borçlu olmak, ilk zamanlar Osmanlı devlet adamlarına korkunç bir olay olarak görünmüşse de , gittikçe artan mali ihtiyaçlar karşısında borçlanmanın mecburi olarak cazip hale gelmeye başladığı görülmektedir.

19.yüzyıl Türk Tarihi açısından olumsuzlukların yoğun olduğu bir dönem. Bu yüzyılda Avrupa'da buhar kuvvetinin sanayie tatbikiyle birlikte sanayi inkılabı geliyordu (1). Hızla kalkınan Avrupa ülkeleri özellikle de İngiltere, fabrikalarına ham

1) Georges Vaxelaire, *Le Role Economique des Consuls Ottomans à l' Etranger et le Mouvement de l' Empire*, Bruxelles 1909, s. 1,2 ; Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Phyllis Deane, *İlk Sanayi İnkılabı*, trc: Doç.Dr. Tevfik Güran, Ankara 1988.

madde, mamüllerine ise yeni pazar aramaya başlıyordu. O zamanlar İngiltere en kârlı pazar alanlarından birisi olarak Osmanlı Devletini görüyor, fakat Osmanlı Devletinin uyguladığı ticaret usulleri ile İngiltere'nin arzuladığı usuller birbiriyle çatışlıyordu (2).

Tam bu sırada Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sebebiyle bunalımlı dönemlerinden birini yaşamakta idi. İsyân o kadar genişledi ki devlet kendi imkanlarıyla bastırmaktan aciz kaldı (3.) İşte bu durumda dış desteğe ihtiyaç duyan Osmanlı Devletine bu destek İngiltere'den geldi ve isyan bastırıldı. Bu neticenin alınmasında o sırada Dışişleri Bakanı ve Londra Büyükelçisi olan Mustafa Reşid Paşa'nın oynadığı rol özellikle önemliydi(4).

Evet İngiltere Osmanlılara destek vermişti. Ama bu olaydan bir çıkarı olmamış mıydı? Tabii ki olmuştu. Hem de öylesine ki, İngiltere bir süredir kolladığı Osmanlı pazarına girme fırsatını kolaylıkla elde ediverdi. Bunun için Osmanlı Devletiyle bir ticaret anlaşması yapması kâfi gelmişti. Burada fazla teferruatına girmeyeceğimiz 1838 tarihli bu Balta Limanı muâhedesi ile İngiliz sanayi malları karşısında Osmanlı gümrük duvarları hemen hemen kaldırılmıştı(5). Kısa zaman sonra diğer Avrupa devletleri de aynı haklardan istifade etmek isteyince benzer anlaşmalar onlarla da yapıldı (6).

Bu anlaşmaların getirdiği sonuçları tahmin etmek pek zor olmasa gerek, Zaten pek iyi durumda olmayan Osmanlı Devleti ekonomisi, pazarlarını Avrupa mallarının kaplaması ile büsbütün çıkmaza girmiş, yerli sanayi çökmüş, devletin ticari dengesi alt üst olmuştur (7).

İşte bu yıllardaki gelişmeler Türkçeye yeni bir kelime kazandırır : "**Buhran**". Cevdet Paşa'nın anlattığına göre hazinenin içinde bulunduğu durumu izah edebilmek için Fransızca " Crise " kelimesinin karşılığı olarak bulunan buhran kelimesi bu andan sonra dilimize yerleşmiştir(8).

-
- 2) Süleyman Kocabaş, **Türkiye ve İngiltere**, İst. 1985, s.45.
 - 3) Bu yıllarda Yeniçeri ordusunun yeni kaldırılmış olduğunu dolayısı ile devletin yeterli askeri güçten mahrum olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.
 - 4) İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İst. 1972, C.4, s.128-129.
 - 5) Afet İnan, **Aperçu General Sur l'Histoire Economique de L' Empire Turc Ottoman**, Ankara 1976, 2 ème Edition , s. 96-97.; Ayrıca daha geniş bilgi için Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri**, İst. 1976, C. I, II.
 - 6) Hikmet Bayur, **20. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri** , Ankara 1974, s. 45-47.
 - 7) Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, trc. Babür Kuzucu, İstanbul 1977, C.2,s.659
 - 8) Cevdet Paşa , **Tezâkir**. Yayına hazırlayan Cavid Baysun, Ankara 1986, No:1,12, s.21.

Yine bu yıllarda Avrupa, Osmanlı Devleti'ne sadece mal satmakla yetinmeyerek, bu ülkede sermaye yatırımı yollarını arıyordu. O çağda en kârlı yatırım yolu Osmanlı Hükümeti'ne borç vermektir. Çünkü 19. yüzyılın ortalarında çoğu küçük ve orta sermayelerin yatırım alanı aradığı Avrupa'da bir sermaye fazlası mevcuttu.

Bu küçük ve orta sermayelerin yığın halinde Avrupa sanayi alanına akını, üretim fazlası buhranlarına yol açabiliyordu. Büyük bankaların çıkardığı ve küçük tasarruf sahipleri tarafından satın alınan tahviller aracılığı ile hükümetlere borç verme ve bu hükümetlerin yüksek faizle borçlanmayı kabul ederek asgari bir ödeme garantisini vermeleri sermaye sahipleri için mükemmel bir çözüm yolu oldu(9). Bu şekilde Osmanlı maliyesini denetime almaları da mümkündür.

İLK BORÇLANMA GERÇEKLEŞİYOR

İngiltere elçisi Stratford Canning 1850 yılında Padişah Abdülmecid'e sunduğu bir layihada bir reform planı tasarısı getirmiş ve dış borçlanmaya başvurmak fikrini şiddetle desteklemişti. Paris'te yayınlanan çeşitli broşürler bir yandan Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen islahat hareketlerinin övgüsünü yaparak küçük tasarruf sahiplerinin güveninin arttırmayı, öte yandan da Avrupa'dan alınacak yardım ve yöntemler sayesinde Osmanlı maliyesinin islah imkanlarını anlatarak borç alma konusunda Osmanlı Devletini ikna etmeye çalışıyorlardı (10).

Osmanlı Devlet adamları bu tuzağa düşmekte gecikmezler. 1850-51 yılında Maliye Bakanlığı aylıkları ödemeyecek duruma düşünce başta Sadrazam Reşid Paşa olmak üzere devlet büyükleri dışardan istikraz yapmaya karar verirler(11). Fakat bu sırada Padişahın eniştesi Fethi Paşa, Sultan Abdülmecid'e **"Pederiniz Sultan Mahmud iki defa Rusyalı ile muharebe etti, bu kadar seferler aşırıldı, bunca galleler geçirdi, hariçden para istikraz etmedi. Zamanı Hümayununuz asayiş ile geçmiş olduğu halde istikraza alem ne der?"** deyince üzülen Sultan Abdülmecid istikrazdan vazgeçilmesini istedi(12). Fakat borçlanma mukavelesi imzalanmış olduğundan Osmanlı Devleti ancak tazminat ödemek suretiyle mukaveleyi feshedebildi(13).

9) Stefanos Yerasimos, aynı eser, s. 670.

10) Stefanos Yerasimos, aynı eser, s.671.

11) Refii Şükrü Suvla, **Tanzimat Devrinde İstikrazlar**, İst. 1940, s.7.

12) Cevdet Paşa, aynı eser, s.21

13) Osmanlı Hükümeti mukavelenin feshedilmesi karşılığında 2 milyon 200 bin frank tazminat ödemeyi kabul etmek zorunda kalmıştı. Bu arada Osmanlı Devleti daha önceki yıllarda da gerçekleşmemiş bir kaç borçlanma teşebbüsünde bulunmuştu. (Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, aynı eser, C.II. s.111-112).

1853 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti Kudüs'deki kutsal yerler meselesinden dolayı Rusya ile savaşmak zorunda kalmıştır (14). İngiltere, savaştan galip çıkacak bir Rusya'nın Doğu Akdeniz ve Hindistan ticareti üzerinde olumsuz etki yapacağını düşünerek, Fransa ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmeye karar verir. Ama bunu sanki Osmanlı Devleti'ne bir yardımcı gibi gösterip karşılığında bazı isteklerde bulunmayı ve herşeyden önce de Osmanlı Devlet adamlarını savaşın kaçınılmaz kılacağı bir borçlanmaya razı etmeyi planlamışlardır. Nitekim istedikleri olur. Savaşın mali yükünü karşılayamayan Osmanlı Devleti 1854 yılında, Kırım Savaşı esnasında, tarihinde ilk defa olarak dışarıdan borç para alır (15).

Borçlanma Londra ve Paris'teki Palmer ve Goldschimid adındaki iki banka grubundan yapılmıştır. 3 milyon İngiliz liralık borçlanmanın ihraç fiyatı % 80, faizi % 6 ve yıllık itfa bedeli % 1 idi. İlk borçlanma olması dolayısı ile ele geçen paranın nerelerde kullanıldığını da değerlendirmek gerekir. Bu istikrazın 700 bin sterlini emisyon, komisyon ve ilk taksit bedeli olarak alıkonulmuştu. Ele geçen paranın 175 bin lirası ile harp malzemesi satın alınmış, 8000 lirası Zeytinburnu fabrikasındaki makinelere sarf edilmiş, 20 bin lirası ile yalı satın alınmış, geriye kalanı yani paranın büyük çoğunluğu Kırım Savaşı için harcanmıştır (16).

BORÇLANMA DEVAM EDİYOR

Görüldüğü gibi yapılan ilk borçlanmanın üretime yönelik yatırımlarda kullanıldığını söyleyebilmek pek mümkün değil. Sadece o anki acil ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmış. Üstelik istikrazdan 700 bin sterlinlik bir emisyon kaybı da söz konusu. Dolayısı ile kısa süre sonra yeni bir istikraz ihtiyacı doğmuştur. 1855 yılında yapılan bu ikinci istikraz 5 milyon sterlin veya 125 milyon frank tutarındadır (17). Osmanlı lirası olarak 5,6 milyon liraya tekabül eder. Bu istikraz da Kırım Harbi için akdedilmiştir. Emisyonu diğer bütün istikrazların emisyonundan çok fazladır. Çünkü bu para İngiltere ve Fransa devletlerinin bizzat kefaletleriyle alındığından tahviller Avrupa borsalarında çok rağbet görmüş ve itibari kıymetinin üstünde bir değerle satılmıştır(18).

Bu borçlanma sırasında İngiltere ve Fransanın Osmanlı maliyesini denetleme konusundaki fikirlerinin de ilk tohumları atılıyordu. Çünkü bu devletler istikrazdan elde

14) Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1983, C.4. 4. baskı, s.233-234.

15) Charles Morawitz, **Les Finances de la Turquie**, Paris 1902, s. 102; Osmanlı Devleti' nin 1854 yılından başlayarak 1871 yılına kadar yapmış olduğu istikrazların bir cetveli Başbakanlık Arşivin'de bulunmaktadır. Bkz. Başbakanlık Arşivi (Bundan sonra BA), **Yıldız Esas Evrakı**, Kısım 18, Evrak 525/286, Zarf 128, Karton 28.

16) Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara 1940, s.92.

17) A.de Saint Adrien, **La Verité sur les Finances Turques**, Paris ty, s.21-22.

18) Bu istikrazın çok iyi şartlarda yapılmış olması, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni borçlanmaya alıştırmak istedikleri hususunu da akla getiriyor.

edilen mebalîgi kontrol etmek ve hazine hesaplarını tetkik eylemek üzere iki komiser tayini hakkını talip ettiler. Lord Hobart İngiltere'yi ve Marquis de Ploëuc de Fransıyı temsile memur edildiler(19). Fakat Osmanlı Devleti bir taraftan alacaklıların arzusuna uyar görüldüğü halde, diğer taraftan bu iki komiserim teftiş vazifesini ihlal için elinden geleni yapmıştır.

1858 Borçlanması : Kırım Harbinden sonra bozulan iktisadi ve mali durumun düzeltilmesi maksadıyla hazinece çıkartılan Kaime (kağıt para) ler karşılıksız olduğundan devamlı olarak değer kaybetmiş ve bu kayıplar % 30 a kadar büyümüştür. Bu yüzden meydana gelen iktisadi ve mali krizi önlemek ve kaimeleri tedavülden kaldırmak amacıyla yeniden borçlanma ihtiyacı ile karşılaşmıştır. Gene Londra'daki Palmer ile 5 milyon sterlinlik yeni bir borçlanma sözleşmesi yapılmıştır. Bu borçlanmanın faiz oranı % 6, itfa oranı % 1 ve itfa müddeti de 33 yıl olarak kabul olunmuştu. İlk 3 milyonluk kısmın ihraç fiyatı % 85, son 2 milyonluk kısmın ihraç fiyatı ise % 76 dır (20).

Artık borç alma devlete hem kolay bir yol olarak görünmekte, hem de alışkanlık haline gelmektedir. Nitekim 1860 yılına gelindiğinde yeni bir borçlanma ihtiyacı doğar. Ama bu defa durum değişmiştir. Osmanlı Devleti'nin borç isteği karşısında İngiltere bir takım şartlar öne sürer. Buna göre :

- 1- Yabancıların hükümet emlakını satın almak ve kiralamak hakkına sahip olmaları,
- 2- Bu emlak rehin gösterilmek suretiyle tahvilat çıkarılması,
- 3- Vakıf usulünün kaldırılması,
- 4- Osmanlı Devleti maliyesinin milletlerarası bir komisyonun denetimi altına alınması,

istenmektedir (21). Eğer bu şartlar yerine getirilirse borç para verilecek , aksi halde istikraz mümkün olmayacaktır.

Görüldüğü gibi İngiltere baştan beri hedeflemiş olduğu Osmanlı Devleti maliyesini denetlemek zamanının gelmiş olduğuna inanmış bulunmaktadır. O sebeble de son derece ağır olan bu şartları öne sürmektedir. Başbakanlık Arşivi'nde yapmış olduğumuz bir çalışma sırasında , bu şartların yer aldığı İngiliz elçisi Sir Henry Bulwer tarafından yazılmış bir mektup bulduk. Mektupta, yukarıda zikredilen şartlar haricinde , ayrıca, devletin sahip olduğu orman, maden ve arazilerin özelleştirilerek bir komisyon tarafından işletilmesi gerektiğini öne süren bir madde de vardı (22).

19) Donald C. Blaisdell, **Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolü**, trc. Hazım Atıf Kuyucak, İst. 1940, s.44.

20) Nihad S.Sayar, **Türkiye İmparatorluk Dönemi Mali Olayları**, İst. 1978, s. 194

21) İ.Hakkı Yeniay, **Yeni Osmanlı Borçları Tarihi**, İst. 1964, s.33; Ziya Karamursal, aynı eser, s.93-94

22) B.A., **İrade, Meclis-i Mahsus**, No: 885

Bu şartlar Osmanlı Hükümeti'nce tetkik edildiğinde , yabancı devletlerin vesayeti altına girmek gibi bir durum hasıl olacağı düşünülerek kabule şayan görülmemiştir (23).

Fakat devletin şiddetle paraya ihtiyacı vardır. Bu sebeble bu defa mecburi olarak Mirès adlı bir Fransız bankerden istikraz yapılır (24). İstikrazın resülmali 400 milyon franktır. Faizi % 6, emisyonu % 52, itfa akçesi 0,84 idi. Mires gayet büyük komisyonlar alarak tahvilleri % 62,5 ihraç fiyatı ile satmaya başladı. Fakat bir kısmını sattıktan sonra tevkif edildi. Bunun üzerine mukavele feshedildi ve bedeli verilmeyen tahvillerden Hükümetin alacağı, Fransa'da mali bir grub tarafından tediye edildi. Bu tahviller de elli milyon dokuz yüz otuz bin beş yüz frank itibari kıymetinde idi. Mukavelesi feshedilen bu tahvillerin de ihraç fiyatı % 52,1/4 olarak tesbit edilmiştir (25).

Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminde yapılan dört borçlanmanın tutarı 16 milyon 540 bin 700 Osmanlı lirasına tekabül ediyordu. Bunlardan 1855 istikrazı hariç diğerleri çok düşük ihraç fiyatları ile gerçekleştiğinden devletin büyük miktarda zarar etmesi söz konusu olmuştur.

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİNDE YAPILAN İSTİKRAZLAR

Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde de borçlanmanın aynı hızla devam ettiğini görüyoruz. Bu dönemde çeşitli tarihlerde toplam 97 milyon 708 bin 820 Osmanlı liralık borçlanma yapılmıştır (26). Görüldüğü gibi oldukça yüksek bir meblağ teşkil eden bu paraların ne şekilde kullanıldığına da bir göz atmak faydalı olacaktır.

Buna göre yapılan istikrazların:

% 50 si emisyon kaybına uğramış (yani paranın sadece yarısı net olarak devletin kasasına girmiş)

% 2 si bahriyeye sarfedilmiş.

% 5 i saraylara sarfedilmiş.

% 10 u istikrazların mütedahil faizleri ile anapara taksitlerine verilmiş.

% 5 i avans olarak alınan borçların faizleri için kullanılmış.

% 1,5 u komisyon olarak verilmiş.

23) B.A. aynı vesika, lef 2

24) B.A.İrade-Hariciye, no: 10007

25) Ziya Karamursal , aynı eser, s.94.

26) Konuyu fazla uzatmamak için bu istikrazları teker teker ele almak yerine toplamını vermeyi uygun gördük. Bu dönemde yapılan istikrazların için bkz. B.A., Yıldız Esas Evrakı, aynı vesika, ; A du Velay, Essai sur l' Histoire Financière de la Turgule, Paris 1903, s.263-300; Refii Şükrü Suvla, aynı eser, s. 10-12 ; Ziya Karamursal , aynı eser, s. 95-99.%

%12 si hazineye kalmış.

% yarımı tahvillerin basım masrafları ile sigorta ücreti vesaireye ödenmiş.

% 14 ü de demiryolları yapımına tahsis edilmiştir (27).

Görüldüğü gibi borçlanılan miktarın ancak yarısı devletin eline geçebiliyordu. Bunun da bir kısmının daha önce alınan borçların faiz ve ana para ödemeleri için kullanıldığını düşünecek olursak, içine düşülen güç durumu daha iyi takdir edebiliriz. Vadesi gelen borcu ödemek için yeni borçlar bulmak gerekiyordu. Neticede ulaşılan nokta ise borçların daha da artmasından başka bir şey değildi. Hiç bir devletin taşımayacağı bu yükü Osmanlı Devleti de taşıyamadı ve ilk alınan dış borç tarihi olan 1854 yılında 21 sene sonra, 1875 yılında Osmanlı Hükümeti resmi bir bildiri yayınlayarak 5 yıl süre ile borç taksitlerinin ancak yarısını ödeyebileceğini ilan etti (28). Bu aynı zamanda devletin iflasını ilan etmesi manasına geliyordu.

Burada bir parantez açarak, devleti büyük zararlara uğratan bu olaydan, bazı devlet adamlarının ne şekilde ve haksızca şahsi kazanç sağladıklarının bir örneğini vermek istiyoruz. Bu örnek aynı zamanda Osmanlı tarihinin son dönemlerinde, devlet idaresinde en az Padişahlar kadar sorumlu olan devlet adamlarının, şahsi çıkarlarını devletin çıkarlarından ne kadar önde tuttuklarını da belgeliyor.

Osmanlı Hükümeti'nin iflas kararını ilan ettiği 1875 yılında Mahmud Nedim Paşa Sadrazam, Mithad Paşa ise Divanı Ahkâmı Adliye Nazırı olarak Osmanlı Hükümeti'nin bir üyesidirler. İşte bu iki şahıs, kendi aldıkları karar gereği piyasadaki tahvil değerlerinin yarı yarıya düşeceğini önceden bildiklerinden, olay daha duyulmadan, ellerinde bulunan tahvilleri sarrafları aracılığı ile satarak bu işten büyük kazanç sağladılar (29).

Hükümetin borçlarını ödemeyeceğini ilan etmesinin, çıkarları tehlikeye giren Avrupa mali çevreleri üzerinde nasıl bir olumsuz etki yaptığını tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Nitekim hemen Türk Hükümeti'nin bu kararını şiddetle protesto ettiler. Ama gene bu yıllarda siyasi olaylar da yoğun bir şekilde gündemdedir. Bu bakımdan Balkanlar'da çıkan isyanlar ve arkasından gelen 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi borçlar meselesinin bir süre için askıya alınmasına sebep olur (30).

27) Ziya Karamursal, aynı eser, s.100

28) A.D.Noviçev, **Osmanlı İmparatorluğunun Yarı Sömürgeleşmesi**, trc Nabi Dinçer, Ankara 1979, s. 85.

29) Cevdet Paşa, aynı eser, no: 40, s.146-147 ; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, İst. 1982, c.I, s.291

30) Stefanos Yerasimos, aynı eser, s.871

DÜYUN-U UMUMİYE KURULUYOR

Osmanlı Devleti Rus Harbinden yenilgi ile , üstelik mali durumu daha da kötüleşmiş olarak çıkar. Bu sırada Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) henüz yeni bir Padişah olduğu için devlet idaresine tam anlamıyla hakim değildir. Kafasında bir takım reform tasarıları olan II.Abdülhamid, bunları gerçekleştirebilmek için her şeyden önce mali meselelere bir çözüm bulunması gerektiğini düşünüyordu. Çünkü o ana kadar yürütülen borçlanma politikası sonucu, devlet gelirlerinin % 80 ini dış borçlar götürüyordu (31).

Bir istikrar politikası uygulamaya karar veren II. Abdülhamid saray masraflarını ve bazı devlet giderlerini kısmakla işe başladı. Fakat Osmanlı Devleti'nin mali bunalımı devletin normal giderlerindeki aşırıliktan doğmuş değildi. Asıl mesele katlanılmaz hale gelen dış borçlara çözüm bulmaktı.

II. Abdülhamid yabancı devletlere ; borçlar konsolide edilmediği takdirde hiç kimsenin eline bir şey geçmeyeceğini, Avrupa'daki binlerce tahvil sahibinin her şeyini kaybedeceklerini ve genel bir felaketin ortaya çıkacağına söyledi. Bu durumdan endişelenen Avrupalı mali ve politik liderler bazı Osmanlı gelirleri üzerinde yalnızca kendi temsilcilerine denetim yetkisi verildiği takdirde borçların konsolidasyonunu kabul edeceklerini bildirdiler (32).

Yapılan görüşmeler sonucu 1881 yılında Düyun-u Umumiye örgütü kuruldu (33). Düyun-u Umumiye Komisyonu İngiltere, Hollanda, Fransa,Almanya , İtalya, Avusturya - Macaristan ve Osmanlı Devleti'nden birer üye ile Galata bankerlerinin bir temsilcisinden oluşuyordu. Komisyon ayrı bir Osmanlı hazinesi olarak borçların ve Rus savaş tazminatının ödenmesi işini üstleniyordu. Buna göre Düyun-u Umumiye tuz, balıkçılık, pul, ipek, tütün ve alkolden alınan vergiler, damga resmi, ve bazı bölgelerden alınan harçlar gibi önemli gelir kaynaklarını doğrudan denetimi altında tutmaktaydı.(34) Yabancılara verilen bu denetim hakkına karşılık, Osmanlı Devlet borçlarında % 60 a yaklaşan bir oranda indirimle gidiliyordu. O andaki hesaplara göre 252 milyon 801 bin 885 Osmanlı lirasına ulaşmış olan borç miktarı, yarısından çoğunun yani 146 milyon 364 bin 651 liralık bölümünün silinmesiyle 106 milyon 437 bin 234 liraya indiriliyordu (35). Bu olay 1881 yılının Muharrem ayında gerçekleştiği için Muharrem Kararnamesi olarak da bilinir.

31) Stanford J.Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye** trc Mehmet Harmancı, İst. 1983, s. 273

32) Stanford Shaw, **aynı eser**, s. 275-276.

33) Refii Şükrü Suvla, **Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde Devlet Borçları**, Ankara 1939, s. 77 ; Orhan Koloğlu. **Abdülhamid Gerçeği**, İst. 1987, s. 313

34) Donald Quataert, **Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş** (1881-1908), Ankara, 1987, s. 20-21

35) Ziya Karamursal, **aynı eser**, s. 104

SONUÇ

Bu araştırmamızın bir sonucu olarak şunu söylemek isteriz. Dış borçlanma bir ülke için hiç bir zaman çıkış yolu değildir. Eğer lke bir takım tabii kaynaklara sahip değilse yabancı devletlerden borç alarak kalkınma sağlayamaz. Ulařabileceęi en iyi nokta , alacaklı ülkelerin izin verecekleri kalkınma noktasıdır. Genellikle de o kalkınma noktasına bile değil de iflas noktasına ulaşılır. İşte 1854 yılında alınan ilk borçtan 21 yıl gibi kısa bir zaman sonrasında , 1875 yılında gelinen iflas noktası bunun bir örneğidir. Üstelik iflas edilmekle kalınmamış, Düyun-u Umumiye idaresinin kuruluşu ile devlet maliyesinin denetimi de yabancılara bırakılmıştır.

